

Daleko čedo hrišćan

Kritike koje dolaze iz tabora pravoslavnih, naglašavaju neki zapadni religiozi, na račun savremenog koncepta ljudskih prava, mogu se shvatiti i kao doprinos toj ideji

Teorija o ljudskim pravima često se shvata kao krajnje sekularan koncept. U tom duhu, pravoslavlje i deo hrišćanskih crkava, se vide kao neprijateljski raspoloženi prema tome. U stripu britanskog humorističkog magazina, iz 1895, pod nazivom "Skromnost" prikazuje se mladi paroh koji doručkuje kod biskupa. Na meniju su između ostalog kuvana jaja. Biskup mu kaže: "Borim se da ste dobili loše jaje", a paroh odgovara:

"Ne, uveravam vas! Neki delovi su odlični." Sama šala je postala poznata kao slikovito objašnjenje da nešto ne valja – ono što je dobro u delovima, u stvari je loše. Jedan hrišćanski teolog napisao je da je ovo (površni) uticaj koji se može steći o pravoslavnom stavu prema ljudskim pravima – koncept je dobar u delovima, drugim rečima – loš je. Naravno, situacija

ne može biti ni izbliza tako jednostavna. Činjenica jeste da se pravoslavni teolozi, kao i određene crkve, ne odnose do kraja afirmativno prema savremenom konceptu ljudskih prava. On se vidi kao izraz Zapada, njegovih liberalnih vrednosti i individualizma koji je praćen porukom "sve može", te se otuda smatra pretećim po pojedina učenja Crkve i po važnost života u zajednici. Naravno, odmah treba naglasiti da samo pravoslavlje nije monolitan

Zoran Devrnja: Tačke trenja

"VREME": Koji je bio stav pravoslavlja kada je donošena Deklaracije o ljudskim pravima (1948)? Predstavnici pojedinih crkava su bili uključeni u sam proces stvaranja Deklaracije.

ZORAN DEVRNJA: Sam proces je počeo pre 1948, kada rat još nije ni bio završen, ali je već postojala inicijativa da se započne sa stvaranjem jednog takvog dokumenta koji bi sve obavezivao. Trebalo je izmiriti različite stavove, tradicije, kulture i religije i tražio se okvir koji bi to omogućio. Oni koji su učestvovali imali su dobru nameru, ali već tada su mnogi bili rezervisani i to je ostalo u značajnoj meri tako do danas. U celom procesu, važno je reći, pravoslavni uopšte nisu učestvovali.

Koje su tačke trvenja između pravoslavlja i savremenog koncepta ljudskih prava?

Mi imamo jednu vrstu reformulisanja ljudskih prava koja su prenaplašeno individualizovana i apsolutizovana, i nameću se sasvim različitim kulturnim, društvenim i političkim miljeima kao univerzalna. U tom smislu, ona ne ishode prirodno iz jednog procesa sazrevanja određenih društava, nego se nameću, što dovodi do velikog pritiska i sukoba koji ne doprinosi afirmaciji tih prava nego čak stvara zamagljenu sliku.

Prisutna, preterana individualizacija ljudskih prava je od početka kritikovana jer mi zaista ne možemo zanemariti našu društvenost. S druge strane, ako govorimo o stavu pravoslavne teologije, čovek svoju ličnost potvrđuje u zajednici, a ne kao pojedinac, kao atomizirana jedinka. Čovek sebe afirmiše kroz drugog i drugog kroz sebe.

Neophodno je iznaći balans između individualnih i kolektivnih prava. Naravno da ne treba ići u krajnost i skrivati se iza



kolektivističkih prava zanamarujući individualni aspekt, već se radi o ravnoteži. Konačno, Pravoslavna, kao i druge hrišćanske crkve, ističu da sam koncept razvoja prava treba da prati adekvatna odgovornost. Danas prava ne treba shvatiti kao nekakvu mogućnost za samoafirmaciju koja previđa i drugog i zajednicu. Pravo stoga ne može postojati bez odgovornosti, i obrnuto. To je pozicija na kojoj se nalaze i Moskovska

i Carigradska patrijaršija i Rimokatolička crkva.

Ova kritika takođe stiže iz različitih društava i tradicija, koji nisu zbog toga retrogradni, konzervativni ili zaostali.

To jeste čest odgovor na kritiku savremenog koncepta ljudskih prava. Onaj koji ih kritikuje se vrlo lako označi, kao što ste kazali, retrogradnim. Ne ulazeći sada u (ne)ispravnosti bilo čijeg suda, situacija u kojoj onaj koji kritikuje odmah bude, na neki način, obeležen, svakako otežava dijalog.

Moskovski patrijarh Kiril je skrenuo pažnju na jedan problem. Dijalog postoji, međutim međunarodne institucije koje ga otvaraju u njemu ne učestvuju, već daju samo okvir za dijalog, i potom dozvoljavaju da učesnici, od kojih je jedan i Pravoslavna crkva, između sebe razgovaraju na tu temu. Ali te institucije koje zastupaju liberalno-humanistički koncept ljudskih prava ne dovode svoje principe u dijalog, za sto, nego ih nameću. Tu stvarnog dijaloga i nema. Vrtimo se ukруг, a stav liberalnog humanizma ostaje nedodirljiv i neupitan. Upravo savremeni trenutak u svetu kaže da ga treba dovesti u pitanju. Ja ne kažem da njega treba osporiti, već samo zaista razgovarati. Važno je naglasiti da Crkva nije protiv ljudskih prava, naprotiv. Ona želi da uđe u ravnopravan dijalog na tu temu i to na nivou celog društva da bi i vrednosti na kojima počiva evropska civilizacija bile zaštićene.

ske teologije



RAZUMEVANJE: Patrijarsi Irinej i Kiril

Foto: FoNet

blok, već se unutar njega mogu čuti različiti glasovi – od srdačnog prihvatanja, preko konstruktivne kritike, pa do oštrog odbacivanja ovog koncepta.

Zajednički pravoslavni stav još nije jasno izražen, a Crkve, teolozi, sveštenici izražavaju svoja mišljenja o tom pitanju, uz elemente koji su zajednički svima.

“Ljudska prava možemo posmatrati i kao daleko čedo hrišćanske teologije. Hrišćansko razumevanje ličnosti je veoma doprinelo samom pojmu *prava čoveka*. Svakako da ljudska prava mogu imati i druga utemeljenja, ali se ne može zanemariti ni ovaj, teološki aspekt. Sve crkve naglašavaju tu činjenicu – čovek je stvoren kao ikona Božija i svaka ličnost je sveta”, kaže za “Vreme” dr Zoran Devrnja, docent na Pravoslavnom bogoslovskom fakultetu u Beogradu i sveštenik u paraklisu Svetog Jovana Zlatoustog u Studentskom gradu.

To da je svaki čovek svet podrazumeva, u hrišćanskoj teologiji, da svako ljudsko biće, nezavisno od pola, rase, jezika, kulture, seksualne orijentacije, verskih ubeđenja, poseduje vrednost i dostojanstvo. Odavde se vidi da je ideja ljudskih prava ista u savremenom i u hrišćanskom konceptu, ali se razlikuje u temelju, u onome na čemu se ta prava zasnivaju. “Stoga ostavljajući po strani pitanje o pravom utemeljenju ljudskih prava, zarad zajedničkog delovanja (teista i ateista), možemo zaključiti da šta god da taj temelj jeste, vernici i ateisti ili agnostici (...) još uvek se mogu udružiti i nastupati zajedno kada se ova prava krše. Oni treba da reaguju zajedno sa svešću da ni na nebu ni na zemlji ne postoji cilj toliko svet da bi se radi njegovog dostizanja ljudsko biće upotrebilo kao sredstvo”, piše u svom radu profesor Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta Vladan Perišić.

Dok se ostale pravoslavne crkve nisu zvanično i jasno izjasnile o ljudskim pravima, Vaseljenska i Moskovska patrijaršija su to učinile. Kako objašnjava naš sagovornik Zoran Devrnja, Vaseljenska patrijaršija je učinila prvi iskorak kada je sada tiranski arhiepiskop Anastasije, u Bangkoku, 1979. godine, na skupu UNEsko-a govorio afirmativno o ljudskim pravima, ali uputio i nekoliko kritika (vidi Tačke trenja). Ruska pravoslavna crkva je, 2008. godine, izdala sveobuhvatan dokument “Osnovi učenja Ruske pravoslavne crkve o dostojanstvu, slobodi i ljudskim pravima”. Mnogi su to pozdravili kao pokušaj jedne pravoslavne crkve da uđe u dijalog sa sekularnom modernošću. Sam dokument je kritikovan zbog formulacije da je ljudsko dostojanstvo moralno pitanje i da na osnovu toga proizilazi da onaj koji dela nemoralno ne poseduje u dovoljnoj meri to dostojanstvo. I pojedini teolozi Srpske pravoslavne crkve pisali su protiv ovakvog stava, naglašavajući da su ljudska prava univerzalna i da pripadaju svakom ljudskom biću, bio on moralan ili ne.

Kada je reč o Srpskoj pravoslavnoj crkvi, ona, kao što je poznato, nije izdala dokument koji bi se direktno bavio ovom temom. Zoran Devrnja naglašava da ne treba prenebregnuti da su pravoslavne crkve učestvovala u debati o ljudskim pravima kao članice Svetskog saveza crkava gde je to bilo veoma zastupljeno u agendi. Takođe, pravoslavne crkve su bile pod snažnim ideološkim pritiskom te istorijski kontekst u drugoj polovini dvadesetog veka nije bio takav da bi omogućio nesmetano i dublje bavljenje ovim temama. Konačno, poslednjih decenija pojedini teolozi SPC-a, Vladan Perišić, Radovan Bigović, Zoran Devrnja i drugi, dali su svoj doprinos radovima o ljudskim pravima.

Kritike koje dolaze iz tabora pravoslavniha, naglašavaju neki zapadni religiozi, na račun savremenog koncepta ljudskih prava, mogu se shvatiti i kao doprinos toj ideji.

JELENA JORGAČEVIĆ



Foto: AP Photo

Moj bližnji je svaki čovek

Kada papa Franja (na slici) govori o neophodnosti da se pomogne siromašnima, kada govori protiv trgovine oružjem, o Drugom kao bratu, a ne strancu, o ekologiji i čuvanju planete, o kulturi smrti koja je opsednuta konzumerizmom pa tu konzumerističku logiku prenosi i na živa bića, njegove govore prekidaju gromoglasni aplauzi. Izgleda da oni koji slušaju papu prečesto misle da on kritikuje onog koji stoji do njih, a vrlo retko shvataju da je kritika upućena baš njima

“**M**i, ljudi ovog kontinenta, ne plašimo se stranaca zato što smo, većinom, i sami bili stranci. Govorim vam ovo kao sin imigranata, znajući da su mnogi od vas takođe potekli od imigranata”, kazao je između ostalog papa Franja, obraćajući se američkim kongresmenima krajem septembra ove godine. Prvi čovek Rimokatoličke crkve iznova i iznova propoveda o tome kako se mora pomoći izbeglicama.

U trenutku u kojem se svet nalazi postaje očigledno ono što će nam svaka istorija kazati, ali s čim se ne treba miriti – svet je pun pukotina i provalija. Postoji li prelomna tačka ili se one uporno događaju i prolaze ostavljajući za sobom pustoš i obećanje da se to više ne sme ponoviti.

Postavlja se pitanje kakav stav, pred ovim teškoćama, danas zauzima Rimokatolička crkva kao najbrojnija hrišćanska zajednica. Ako bismo slušali govore pape Franje o izbeglicama, lako bi se dalo

zaključiti da je ovo jedan od onih momenata kada se politika i religija razilaze, kada logika jednih poziva na zazor i opreznost, a logika drugih na prihvatanje. (Bilo bi dobro za sve hrišćanske crkve da je takvih razilaženja tokom istorije bilo i više.)

ODŠKRINUTA VRATA

“Hrišćanstvo je donelo u Evropu ovu revoluciju – ideju univerzalnog bratstva, jer se poziva na Božiju ljubav koja postoji prema svakom čoveku bez razlike. Odnos čoveka prema strancu je podvučen u Jevanđelju, u parabolama o dobrom Samarićaninu koji pruži pomoć Jevrejnu, iako su ta dva naroda bila u nekoj vrsti sukoba. Samarićanin pruži pomoć Jevrejnu koji je za njega stranac, Jevrejnin prima pomoć od Samarićanina koji je za njega stranac. To je hrišćanstvo – nadilaziti razlike, kulturne, jezičke, rasne. Moj bližnji je svaki čovek”, govori za “Vreme” Andrej Đuriček,

sveštenik u Crkvi Krista Kralja u Beogradu i glavni urednik časopisa “Blagovest”. I sama Rimokatolička crkva u Srbiji pomaže izbeglicama koje prolaze kroz našu zemlju, kako preko Karitasa tako i kroz podsticanje svojih vernika da se uključe u akcije.

Naš sagovornik dalje naglašava da je neophodno pružiti pomoć čoveku koji se nalazi u nevolji, pa tek onda na red do-



laze razmišljanja o suživotu i različitim kulturama. Taj suživot je, kako smatra Andrej Đuriček, vrlo moguć u jednoj pluralnoj Evropi gde je potrebno negovati konsenzus o zajedničkim vrednostima koje čovek otkriva i u svetlu svog razuma.

Kada je papa pre nekoliko meseci pozvao svaki manastir i svaku parohiju da prime po jednu izbegličku porodicu, tiho je zamereno da je to logistički jako teško. Postavilo se pitanje na koji način je on planirao da to sprovede u delo i kako

Andrej Đuriček: Ima li hrišćanske Evrope?



Fotografije: Marko Rupena

“VREME”: Dok mnogi “brane” hrišćanski identitet Evrope, nužno je zapitati se koliko je Stari kontinent zaista hrišćanski. Nije reč samo o manjem broju religioznih, što jeste činjenica, već i o religioznosti onih koji se izjašnjavaju kao vernici. Koliko je etika prosečnog savremenog Evropljanina, koji će na istraživanju zaokružiti da pripada Rimokatoličkoj crkvi, bliska onome što sama Crkva poručuje i što traži od svojih vernika. Zašto je čoveku današnjice teško da živi Crkveno učenje?

ANDREJ ĐURIČEK: Čovek današnjice često sam sebi daje pravo da izabere ono što mu odgovara i odbaci ono što mu se ne sviđa, da sam stvara svoje hrišćanstvo i svoj kredo, ne prihvatajući objektivnost tog kreda i hrišćanskih moralnih načela kojima je vezan. On može selektivno da kreira svoju sopstvenu religiju, i ona mu, u tom smislu, služi kao oblik duhovnog velnesa – “to mi odgovara”, “ovo mi ovako prija”. Kao sveštenik, susrećem se neretko sa tim selektivnim pristupom vernika, kreaciji *best of* po sopstvenom ukusu. A čoveku današnjice odgovara taj mentalitet novog doba, religija zasnovana na subjektivnom ja.

Čini mi se da ljudi slično prihvataju i papa Franju. On je veoma omiljen na svetskoj sceni, ali se javnost nađe zbunjena kada kaže nešto što se ne uklapa u njihovu sliku onoga što bi on trebalo da bude. Dok zvuči liberalno i izlaže levičarske ideje, mnogi ponavljaju njegove reči i uzdižu ga neprestano. Ali ako iskaže neki stav koji je zasnovan na učenju Crkve, ali nije blizak očekivanjima te sekularne javnosti, svi se nađu vrlo zbunjeni i veoma razočarani.

Da, isto sam primetio. Čovek prihvata papu kad priča o ekologiji i borbi protiv siromaštva, ali kada počne da priča o problematici razvoda ili vernosti u braku, onda se to ne uklapa u taj sistem koji je čovek sam za sebe napravio. To je problem subjektivizma. Mi, Crkva, imamo problem da predstavimo ljudima objektivne istine koje važe bez obzira na subjekt koji ih prima, da ukažemo na te objektivne vrednosti koje važe za sve i kojima ne možemo manipulirati jer one nisu naš projekat i lični izum. Potrebno je da Crkva pokaže mesto tih vrednosti u ličnom životu, da ih pojedinac usvoji kao svoj životni pravac.

Kako? Koje je vaše viđenje iz jedne teološke, ali i sveštenečke perspektive?

Ja to povezujem sa konceptom ljubavi Božije, jer On je Onaj kojeg ne možemo menjati, koji je objektivna stvarnost koja nam prethodi i omogućuje nas. Postojanje Nekoga kojeg ne možemo oblikovati po svome i menjati kako nam odgovara jeste nešto što čoveku današnjice ne prija, teško to prihvata. Hrišćanstvo je dijaloško – Božije objektivno “ti” i moje subjektivno “ja”. Ja ne mogu da manipulišem Bogom, ali iako postoji bez mene i pre mene, On se odnosi na mene jer me voli. Zbog toga, te norme prihvatam kao izraz Božije ljubavi jer Bog želi moj napredak, sreću, da se razvijem. Time te norme koje izgledaju hladne, postaju nešto lično jer su izraz ljubavi.

Problema ima dosta. Taj čovek koji je okrenut sebi, nema potrebu za Crkvom. Još je sedamdesetih godina Grejs Dejvi uvela termin “verovanje bez pripadanja”. Ključ je u pomirenju dve dimenzije: individue i zajednice – crkvena zajednica nije prepreka mojoj duhovnosti, već pomoć; autoritet prošlosti i predanja nije takođe barijera za moj duhovni razvitak, ja se pozivam na prošlost, ali i gledam u budućnost; istine naše vere su objektivne, ali i moje, subjektivne, lične istine. J.J.

organizovati takav poduhvat. Neki će reći da je reagovao emotivno, da je hteo da kaže da je neophodno pomoći što pre i otvoriti svoja vrata za ljude u nevolji i da jednostavno, u tom trenutku, nije ni razmišljao o logistici.

Međutim, ne može se prenebregnuti činjenica da su glasovi iz Rimokatoličke crkve, kao i, između ostalog, drugih hrišćanskih crkava, raznoliki. Pojedino sveštenstvo i vernici govore o gubljenju hrišćanskog identiteta Evrope, o islamizaciji, o prevelikoj različitosti i teškoćama... Tu se mešaju i nacionalistički porivi koji umeju da budu vrlo isključivi.

Ali ako je taj prvi impuls autentičnog hrišćanstva da se pomogne, kako je moguće da je toliko onih hrišćana čiji je prvi impuls da se sklone ili reaguju negativno? Strah jeste prirodan, međutim nije li isto tako prirodno osetiti čistu potrebu da se nahrani gladan koji beži od rata?

Otac Đuriček objašnjava to na sledeći način, pre svega ističući da ne želi da zvuči moralizatorski: “Ali to zaista može biti problem tvrdog srca koje je obeleženo sebičnošću pa se plaši da bi dolazak stranca mogao poremetiti njegovu udobnost, da bi mogao da izazove probleme. Već razmišljajući o tome, ja stvaram barijeru, ja se izolujem. Veliku ulogu tu ima strah da će se moj život poremetiti, što se onda može svesti na problem greha i sebičnosti.”

EVROPA, JEDNA PRIČA

Desnica diljem Zapada pozivajući se na hrišćanske vrednosti, a i ne samo ona, govori o islamizaciji Evrope, čiji su temelji ionako uzdrmani. Kada je poglavar Rimokatoličke crkve govorio prošle godine u Strazburu, pred poslanicima Evropskog parlamenta, za mnoge je njegov govor bio iznenađujuće oštar. Naglasio je da Evropska unija izgleda unezvereno, da podseća na staricu koja je izgubila svoju životnost i da je neophodno da se ponovo podseti svojih suštinskih vrednosti jer deluje da je velika ideja zamenjena birokratskim tehnikalijama svojih institucija. Što je slučaj i godinu dana kasnije.

Kada papa govori o neophodnosti da se pomogne siromašnima, kada govori protiv trgovine oružjem, o Drugom kao bratu, a ne strancu, o ekologiji i čuvanju planete, o kulturi smrti koja je opsednuta

konzumerizmom pa tu konzumerističku logiku prenosi i na živa bića, njegove govore prekidaju gromoglasni aplauzi. Izgleda da oni koji slušaju papu prečesto

misle da on kritikuje onog koji stoji do njih, a vrlo retko shvataju da je kritika upućena baš njima. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Čemu služi kultura sećanja

“Mnogo ljudi nije svesno da istorija i društvo ne počinju sada nego se zasnivaju na prošlosti. Ali ne zato da bi prošlost dominirala i upravljala sadašnjošću već da bi bila dobar i istinit osnov. Vaš dug prema prošlosti da je oslikate i fiksirate onakvom kakva je zaista bila. I na osnovu tih zaključaka treba nastaviti dalje, a ne stalno se vraćati u prošlost i menjati je”

U doba komunizma prošlost je u zvaničnom diskursu menjana i birana, ne bi li odgovarala vladajućoj ideologiji tadašnje zajedničke države. Početkom devedesetih, potisnuto sećanje se vratilo, ali donevši selektivnu i okrnjenu verziju istorije i sećanja u službi politike. Kada je reč o kulturi sećanja, sa predsednikom Saveza jevrejskih opština Rubenom Fuksom najpre razgovaramo o tome kako bi trebalo da izgleda Memorijalni centar Staro sajmište, gde su stradavale hiljade i hiljade ljudi tokom Drugog svetskog rata.

DR RUBEN FUKS: Karakteristika Starog sajmišta, koje je predviđeno mesto za memorijalizaciju Drugog svetskog rata, je da je to autentično mesto. To bi bila mešavina autentičnosti prostora gde su se stvarno dogodile ružne stvari tokom rata i memorijalnog centra.

Ovde je važno jednu stvar naglasiti. Obradivati samo ono što se događalo u Holokaustu ili na teritoriji jedne države, iz aspekta Holokausta, nije dovoljno da bi se Holokaust stavio u istorijski i kulturološki kontekst. Holokaust nije nastao tada kada

je došlo do okupacije i rasparčavanja Kraljevine Jugoslavije i razgovarati o žrtvama samo od momenta kada su postale žrtve je vređanje uspomene na njih. Potrebno je mesto na kojem bi se shvatilo šta je to što je nestalo – sećanje na ljude koji su otrgnuti iz života drugih ljudi, iz sredina u kojima su živeli, gde su imali određenu ulogu.

“VREME”: **Bilo je tu različitih sudbina, ljudi su stradali iz različitih razloga.**

Upravo kada se govori o Starom sajmištu, ova zajednica se bori za to da svaka grupa koja je stradavala izloži svoj narativ. Nije isti narativ za Rome ili Jevreje koji su stradavali zato što su bili Jevreji ili Romi, kao onih koji su stradavali zato

što su bili protivnici okupatora i njegovih saradnika.

Postojala su dva logora uništenja u Begradu, sve do 10. maja 1942. jevrejski logor na Topovskim šupama za muškarce Banata i dela Srbije koji je Nemačka okupirala, i Staro sajmište, od kasne jeseni 1941. do maja 1942. godine. Posle toga, logor na Starom sajmištu bio je tranzitni ili prihvatni logor, od 1942 do 1944, kroz koji su prolazile patriote po bilo kom drugom osnovu – ljudi koji su uzimani za taoce, nakon bitke na Kozari, tu su dovodeći i zarobljenici i usput zarobljeni zbegovi sa Kozare, dovedeni su ljudi iz Splita, sa Kosova... Ti ljudi su imali razne sudbine, neki su streljani kao taoци, neki su bili sprovedeni u logore smrti u Aušvic, neki su dodeljeni za rad na domaćinstvima po Austriji i Nemačkoj, ali gubitak tih života nema konotaciju jednog kulturnicida ili etnicida. I svi moraju da imaju



svoj narativ koji treba izložiti na pravi način. Takođe, treba imati u vidu da je na teritoriji današnje Srbije jedan nemali deo, ceo Srem, bio pod Nezavisnom državom Hrvatskom i da je na toj teritoriji sproveden pravi genocid nad Srbima, gde su ljudi stradavali samo zato što su bili Srbi. Postoje različiti narativi o kojima treba progovoriti na pravi način, bez bilo kakvih političkih konotacija, bez ideologizovanja i politizovanja.

Staviti Holokaust u istorijski i kulturni kontekst je svakako važno da bismo shvatili kako je bilo uopšte moguće da se tako nešto dogodi. Znam da pitanje zvuči banalno, ali da li je uopšte moguće da odista poredimo to “kako je to moglo da se desi” – počev od ljudi koji su činili zločine pa do onih koji su ćutali?

Jedna stvar meni i mnogim drugima nije bila jasna sve dok sami nismo doživeli da budemo nemi svedoci zbivanja koja

nam se nisu sviđala, ali nismo progovarali – devedesete godine, slike kolona na auto-putu, izbeglicama nije dato da izađu s tog auto-puta, već je sve bilo kanalisano. Te su scene padale teško i eventualno ste mogli da date svoj skromni, mali obol tome da se ti ljudi zbrinjavaju, da im se doturi neka voda, hrana. Sve to vreme ste se osećali potpuno nemoćno i niste osećali da možete nešto da promenite time što ćete progovoriti. Kada se sve završilo, vi ste postali taj nemi posmatrač. Sami sebe pitate, nije važno što vas drugi pitaju, ima li tu moje krivice i odgovornosti. A pritom nisam govorio o onome što se zbivalo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Prošavši kroz to, počeo sam bolje da razumevam posmatrača iz drugih perioda. I onda sam došao da zaključka da ako je bilo neke odgovornosti i krivice, ona je postojala mnogo pre nego što je bilo očigledno da se nešto događa. Ono što je potrebno kultivisati, a upravo se to može kroz kulturu sećanja, jeste osetljivost da se prepoznaju trendovi koji bi jednog dana mogli da dovedu do ružnih stvari i da se onaj aktivni odnos prema tome, angažovanost, mora ispoljiti tada kada je sve još u povelju. U tom periodu leži odgovornost. Odgovornost leži u periodu kada ste vi čak i dali podršku, navivno verujući ili ne verujući da se tako nešto može dogoditi, kada su vas ponele emocije, kada ste se identifikovali sa nekim vrednostima za koje vam se činilo da su prirodne. U momentu kada kažete *ja to nisam tako mislio i hteo*, teško da više možete bilo šta da uradite. Ako govorim samo o Holokaustu, onda smatram da je Holokaust, paradigmatičan za krajnje posledice mržnje, govora mržnje, činova mržnje i da se poznavanjem razvojnog puta mržnje, na tom primeru, može u krajnjoj liniji steći sposobnost prepoznavanja onoga što čini opasnost.

Što je jedan od važnih odgovora na pitanje zašto je važno negovati



Foto: M. Milenković

kulturu sećanja.

Važno je sećati se Holokausta ne zato da bismo mi to danas preživakovali, nego da sebi objasnimo svoje postojanje, svoje postupke, postupke naših predaka da bismo naoružali sledeću generaciju, koju još možemo naoružati, da bude otporna prema predrasudi, prema opštim mestima na koje se pozivaju populistici i manipulatori koji sužavaju svest masa i vode ih kao ovce u nekom određenom pravcu, jer kada oni koji su vođeni stresu glavom, već je kasno. Danas je to posebno značajno jer predstoji jedna ružna faza u istoriji, imajući u vidu migracije i skretanje u desno i krajnje desno, manje-više političko, ali i društava, koja postaju veoma podložna ovakvim načinima viđenja stvari. Veliki je strah da će ono što nosi vreme biti vrlo neprijatno i ono što bi trebalo izbeći je da niko ne snosi odgovornost, a pogotovo ne krivicu, za ono što bi moglo da se dogodi, to jest treba učiniti da se to ne dogodi. Tome služi kultura sećanja.

Imajući u vidu taj teški trenutak u kojem se svet nalazi, kako vidite srpsko društvo u tome?

Na ovom ispitu na kojem pada Evropa, Srbija polaže. Srpsko društvo većinski uzev, bez obzira na sve ograde i zapore koje mogu da se čuju, nije zauzelo neprijateljski stav prema izbeglicama. Koliko ja imam uvida, Srbija danas pokazuje razumevanje, sa mnogo primera aktivnog pozitivnog pristupa. Srbija taj ispit zrelosti polaže mnogo bolje nego najbliže okolne zemlje, a da ne govorim o nekim udaljenim.

A da li polaže ispit kada je reč o odnosu prema Jevrejima? Da li je i, ako jeste, koliko je prisutan antisemitizam?

Što se tiče antisemitizma, može se reći da je on marginalan. Događaju se incidenti, na internetu se vidi da ima radikalne desnice, ali ona nema snage i mali je broj onih koji je podržavaju. U prošlosti, gledajući deceniju unazad, reakcije na antisemitske ispade, koji su bili više javni, po našem mišljenju nisu bili adekvatna. Nije bilo nijednog sudskog epiloga. Teško je u nekim situacijama razdvajati huliganizam od realnog antisemitizma, a i razlučiti šta je od to dvoje pošto počinio skoro uvek ostanu nepoznati.

Međutim, kada je stvar štampana, kao što je bio plakat pre dve, tri godine, kada je ona javno izgovorena, kao što je to nedavno bio slučaj sa predavanjem šeka Hoseina, onda to prelazi određenu granicu. Štampanje plakata je jedan materijalni dokaz da je to bilo organizovano, moralo je biti finansirano, štampano... Mislim da se lako može ući u trag, ako se to hoće, gde je to štampano, ko je platio, ko je distribuira.

Kako stoje stvari sa restitucijom? Jevrejski slučaj je tu dosta specifičan.

Do sada su crkve i verske zajednice išle po jednom zakonu o restituciji, a ličnosti po drugom. U pripremi je nacrt Zakona o restituciji kao posledici Holokausta.

Holokaust, ako se gleda iz imovinsko-pravnog aspekta, može biti tumačen kao jedno masovno razbojničko ubistvo jer je očigledno da, gde god se Holokaust događao, sem u socijalističkoj Rusiji, on je imao za posledicu, ako ne i za povod, pljačku. Pljačka nije samo otimanje materijalnog, već i u drugom smislu – Jevreji su bili isključivani iz privrednog i društvenog života, ustupajući mesto nekom drugom, i na taj način se rešavala nezaspolenost, oslobađana su masivno i radna mesta i

prostori za delovanja advokata, lekara, stomatologa, sudija... Na kraju je oduzet i sam posed. Preko 80 posto jedne zajednice kojoj je kolektivno oduzeta imovina čini jedan specijalni slučaj, pogotovo imajući u vidu da ono što je ostalo od toga naroda, ispod 20 posto, godinama tavori i zavisi od tuđe pomoći da bi preživela. Imovinu treba vratiti onome kome je oduzeta. Uredbom Nedićeve vlade iz 1942, sva jevrejska imovina je prešla u posed srpske države. Ako je oduzeta od Jevreja, onda je Jevrejskoj zajednici treba vratiti. Po načinu oduzimanja, ta imovina ima titulara. Ona jeste u praksi oduzeta od ljudi sa imenom i prezimenom, mnogi od njih nisu preživeli taj rat, međutim nije oduzimana lično na osnovu sudske presude, već kolektivno. To masovno ubistvo, razbojničko sa ciljem uzimanja imovine, ostavilo je tu imovinu kao otrovni plod zločina. Jedan od moralnih argumenata jeste da se mora pokušati sprečiti da se ljudi koriste otrovnim plodom zločina. Ovaj princip nije pravni već moralni, ali bi trebalo o tome povesti računa. Ako bude mudrosti u celom postupku, onda je moguće da to bude urađeno na zadovoljavajući način i za državu i za zajednicu.

Govorili smo u ovom razgovoru o važnim razlozima zašto se sećati.

Ali nismo pomenuli moralni razlog. Kako je preživeli i naslednicima stradali kada prolaze pored mesta gde su njihovi najdraži ubijeni, transportovani, a da ta mesta čak nisu ni obeležena?

Ako imate roditelje, porodicu koja se seća onih koje više nema, te otvorene rane ne ostaju samo na onima koji su preživeli nego i na njihovim potomcima, i njihovim potomcima. Svi su oni rasli i rastu s tim. Postoji fenomen jače emotivne reakcije kod druge ili treće generacije. Isključiviji su, pokazuju manje razumevanja, više straha, čak i mržnje, od onih koji su to lično preživeli. Kultura sećanja treba da posluži tome da sami učesnici događaja dožive da njihovo iskustvo bude javno izrečeno, da druga i treća generacija mogu da kažu da sad svi znaju kroz šta su ti ljudi, njihovi preci, prošli. Priča se neće završiti, ona će živeti u vremenu, ali će emotivni naboj onih koji su neposredni naslednici verovatno biti ublažen. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Jagma zadnjeg vremena

Hidžra – napuštanje društva, govora, jezika, pisma, kojim se Samom Bogu pridružuje, označila je početak poslednje četvrtine trajanja čovečanskog, a od tada evo prođe 1437 leta. Nije hidžra iz jezika u jezik, iz srpskog u bosanski, albanski, iz hebrejskog u arapski, iz grčkog, jermenskog u turski, već iz jezika svakog u svejezik jedan, iz svaštoljubnog jednog svakog u Bogoljubni svaki, jedan

Piše: Muhamed Jusufspahić

Jagma zadnjeg vremena, uzdača, gutljaja, zalogaja. Ovo pismo nazvaše pravopisom, a Ime, Ime Božje pravo pisati njime ne možeš. Opet engleskim se sve piše velikim i moje, lično, ja, i Božje. Vreme ti je jedino kameno, nešto, da možeš u njemu isklesati Bogoljubni trag, svoj lični i zajednički trag, trk, urezati, ka Samom Bogu, Bogoljube, zajednico Bogoljubnih, raznorodnih, al' Bogoljubnih.

Ima li vere svaštoljubnim, ne-Bogoljubivim rodoljubljima, učiteljoljubljima, nakoljubljima, veroljubljima, neugrožene, neporemećene, neokaljane?

Neslobodni a oslobođeni, zarobljeni ali slobodniji od svojih zarobitelja, raskidanih lanaca, ali uz sav zveket njihov, robovlasnički, faraonsko-cezarovsko-sultansko-predsednički, neuspelo prikalemljen, našuljalih stopala, pokrenusmo se. Pozivaru, vremena konačnog, zadnjeg, koji poziva da poverujemo Gospodu svom Samom, odazvasmo se, prenusmo se i pokrenusmo se.

U koloni sam Bogoljubnih i Boga molim da si i ti, da si se prenula i pokrenula, u zadnji, dobri čas i sujetu Bogu Samom hrleći, skrajnula. Ni pomisliti ne smem, kuda ćeš, ako nisi ovuda.

Seobe Bogoljubnih potresaju i uznemiravaju sredca, središta, brižnih, i bezbrižnih koji iz svoje razbribe poharaše domove naše, naše duše.

Opšta je jagma za izvorištima snage i moći. Ne smeš više ni pomisliti drugačije, jer obeležen, nepoželjan, obespravljen bivaš i za kap, osuđen da kući nećeš doći.

Natovljena glad preti potpunim obezdušenjem svakom ko joj se pridruži. Zvuči primamljivo a zveči isprazno svakom Bogoljubu.

Stražarimo straga svojim središtima, sredcima, jer srce ne sme pripasti dijaboličnom stanju.

Ne prepoznavamo sve staro znano, niti se međusobno prepoznavamo odavno upoznati, niti znamo šta dišemo... Niti znamo šta pijemo... Niti znamo šta jedemo... Niti znamo koga ovo pred sobom gledamo, jednookog, bledolikog, slatkoječivog, bez-Božnog, bezveznog.

Samo znamo Bog Sami da nas Vidi... I žudimo za tim da nas Se pred Sobom, i pred Svojima boljim, ne Postidi.

Hidžra je napuštanje lošeg i upuštanje u dobro.

Braćo i sestre, ako je ovo pismo jezika kojim se Samoga Boga Samog Velikoga, Ne(u)poredivoga, slaviti, hvaliti, veličati, ne može, hidžrom Ga, radi Samoga Njega napustimo. A ako je ono pismo jezika, kao svakog, jednakog, ravnopravnog, kojim se Samoga Boga, Samog Velikoga, Ne(u)poredivoga, slaviti, hvalitu, veličati može, tad hidžrom rad Samog Njega svoju sujetu napustimo, i taj naš jezik nepažnjom ne zapustimo i sujetnom sujetniku ne prepustimo, već ga korenitim Kur'anom ukorenimo.

Nije hidžra iz jezika u jezik, iz srpskog u bosanski, albanski, iz hebrejskog u arapski, iz grčkog, jermenskog u turski, već



iz jezika svakog u svejezik jedan, iz svaštoljubnog jednog svakog u Bogoljubni svaki, jedan.

Na početku beše proleće. A proleće proleće i leto leti, a jesen će za čas zimu doneti. Četiri su doba godišnja, ali su meseceve mene za mesečne smene, i mesecu nije džabe ime mesec. E sad, čoveku je Bog dao srcokuc, kao meru onog vremena kojega mu Je Darovao, Poverio, Uamanetio.

To vreme se ne meri brojanjem, nabranjem, već odbrojavanjem broja sudbo-davnih srcokuca. Na kraju je 3210... Sate merimo suncem, a dane mesecom.

Tako je ispravno, i kod Adama, Noaha, Abrahama, Mošea, Davida, Solomona, Isusa, Muhammeda svih, pomenutih i nepomenutih vesnika Božjih poslanih čovečanstvu, adamovstvu, tlovečanstvu. Ibrahim-Abraham, otac naroda, a ne naroda i izroda, sarinovaca i agarjana, Bogom se Borio za Samog Boga. Prepoznavši zvezde na svom putu,





Foto: Reuters

odreče se svega sem njih, a kad ugleda mesec, odreknu se i njih, a kad svanu i sunce kad granu, kroz sve što vide, Vladora Tvorca svega, s lakoćom uvide. Deseti dan mesečeve godine-ašura dan je pobeđa i izbavljenja Adama, Noaha, Lota, Abrahama, Joba, Jone, Mošea, i mnogih drugih, ne volim reći proroka zbog ovih proročica, al' volim reći vesnika Božjih, poslanika. Treba postiti 9. i 10. ili 10. i 11. dan godine mesečeve. Trenutno je, godišnji prvi, osvećeni, mesec u toku, ako se vodimo po mesečevom – hidžretskom, računanju.

Hidžra – napuštanje društva, govora, jezika, pisma, kojim se Samom Bogu pridružuje, označila je početak poslednje četvrtine trajanja čovečanskog, a od tada evo prođe 1437 leta.

PISMO ILI KNJIGA

Kitaab je Pismo od radnje ketebe što znači pisati, a knjiga je sidžill od radnje

knjižiti, odnosno, sedždžele, kao beležnik od radnje beležiti. Belaag se u Korenu kaže dostava, prenos. Pismo, Knjiga, Beležnik su sredstva pronosa Misli i Smisla. Knjižnica i čitaonica, veoma su prijatna, ugodna mesta, inače, a posebno, pri klanjalištu konačnog Božjeg vesnika, poslanika, bliženog, mirenog, blaženog, u Medini – Gradu.

PRAVILA ČITANJA

Vidim, čovek ne zna šta znači reč čitanje u svojoj suštini. Čitanje je ponavljanje napisanog, onog što oko je prvo videlo. Čitanje je i ponavljanje onog što smo čuli. Pravila čitanja- ponavljanja- znavljanja... obnavljanja su veoma bitna pravila za svako čitanje... obnavljanje, a najizuzetnije za naše obnavljanje... čitanje Korena... Kur'aana... Osnove, Obnove... Treba znati prvo, osnovni nije obnovni, ponovni... Izvor nije kao izvorni, Ishodište nije kao

izhodišni. Osnov nije ponov a prevod ponova, nije ni Osnov, nije ni ponov, već poimanje prevodioca koji pokušava orenos, pronos smisla, nekada pehno, nekad uspešno, kajo Mu Sami Bog Otvorio i Pomogao. Bog Se Kune Vremenom, tvorenjima... mi ne možemo, sem Uvremeniteljem Samim, Tvorcem vremena i vremešnog sveg...

Imena su Tvorca Samog, ne opisi, pri-devi, svojstva, već Svojina Mu, Imena, da Ga imenujemo, Nazivi, da Ga pozivamo, dozivamo, nazivamo, Samoga, a ne da Ga opisujemo. Približi to Bog Sami time što Da da odlučimo da ćemo onako kako Je On Kazao o Sebi u Svojoj Knjizi. Potom samo ne oklevaš i ne odustaješ, i uz Božju Pomoć bude OK – uBpok.

SAMI SVETI I OSVEĆENI

Svetost znači bezgrešnost i odsustvo nedostataka, pa je Sami Sveti, Njegova Svetost, Gospod Bog. Da, svedočim, Sami Sveti Jeste Sami Bog, i Svojom Voljom neposredno ili posredno preko anđela, Svojih slugu vernih, Brani, Zabranjuje, Štiti, Zsštićuje, Čisti, Očišćuje, Časti, Očašćuje, Sveti, Osvećuje, vremena, prostore, vremešno-prostorne. Sami Sveti Sveti i Osvećuje osvećeno, a ne Sveto.

Zapelo je u posrednosti, a Bog nas posredno Uči o neposrednosti veze molitvene naše s Njim.

Namanećujućima, Sami Bog posredno Javlja, da se Samom Njemu Svećujućem neposredno, dakle strogo, bez posrednika, obraćamo. Kao da je posredništvo povreda Svećujućeg. Da, posredništvo jeste pridruživanje Samom Bogu, i povreda je, huljenje, Njega Samog Svećujućeg. Zašto mi ovo na um pada? Zato što je narod sve više postao sujeveran, a sujeverje je svojeverje, verovanje u svašta, svaštojljublje. Narod svašta priziva u pomoć, a Samog Moćnog, treba. Narod svakog priziva u pomoć, a Samog Boga, treba. Kraj Ka'be, čujem neki prizivaju Muhammeda i Alija i Fatimu...Verujte, Sami Bog, Pomaže. Samome se Bogu služi, Samome se Bogu, zapomaže. ¶

* AUTOR JE MUFTIJA BEOGRADSKI



"Verske zajednice u Srbiji – između Boga i društva" je projekat podržan od Ministarstva kulture i informisanja preko Konkursa za sufinansiranje projekata proizvodnje medijskih sadržaja iz oblasti javnog informisanja u 2015. godini.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec